

Troelstrup

- bebyggelse fra ældre jernalder

Mikkel Kielsen

Kulturhistorisk Rapport

Viborg Stiftsmuseum 2011

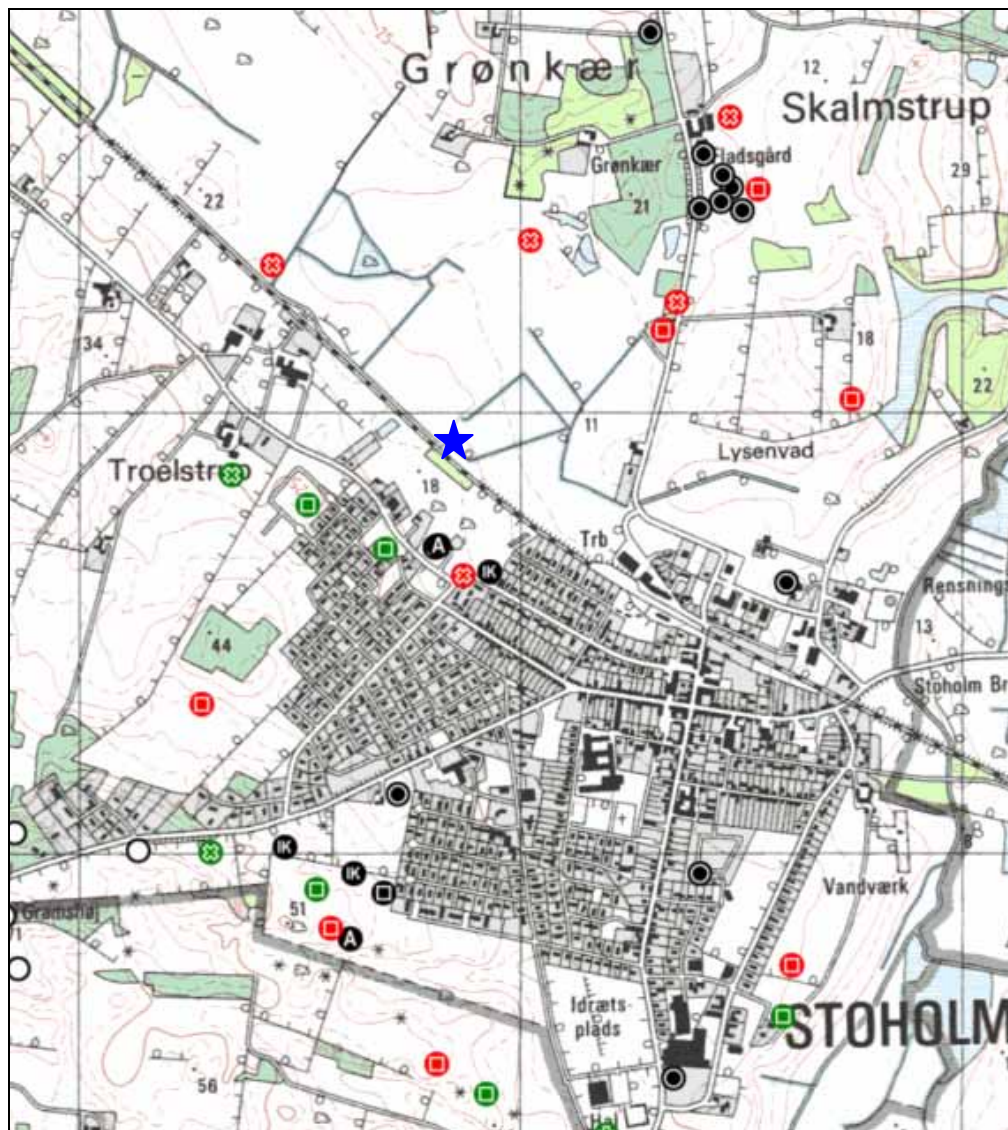
Bygherrerapport nr. 53

Bygherre: Viborg kommune

Indledning

Det berørte område ved Troelstrup i den nordvestlige udkant af Stoholm er lavtliggende terræn, som skråner let mod nord ned mod Feldingbjerg Bæk, der øst for Stoholm løber ud i Jordbro Å. På ældre kortmateriale som de "høje Maalebordsblade" (figur 2) fra sidst i 1800-tallet og starten af 1900-tallet er det angivet som vådområde. Ved en forundersøgelse af et område 200 m mod øst blev der i 2010 ikke fundet væsentlige fortidsminder.

Derfor var der ved forundersøgelsen ikke store forventninger om fund af fortidsminder.

Figur 1: Udsnit af 4- cm kort med arkæologiske registreringer indtegnet.
Den blå stjerne markerer det aktuelle område.

Det viste sig dog, at der netop her var en bebyggelse fra ældre jernalder (500 f.Kr.–400 e.Kr.). I søgegrøfterne fremkom stolpehuller med spor af brændte stolper i nedgravningen. Anlægs-sporene dækkede hele den sydlige del af det berørte område, mens det hurtigt tyndede ud i de lavere og vådere arealer mod nord.

Figur 2: Udsnit af det høje Maalebordsblad. Det undersøgte område er markeret med rød cirkel.

De registrerede anlægsspor blev efter forundersøgelsen tolket som elementer af flere treskibede langhuse fra ældre jernalder. Derfor blev de vurderet til at være væsentlige fortidsminder, og en udgravning inden anlægsarbejde på grunden var derfor nødvendig.

På kortet figur 2 ses inden for den røde cirkel et skelhjørne markeret med sort fuldoptrukken signatur. Dette skel blev genfundet ved muldafrømningen ved udgravningerne. Det tegnede sig mod undergrunden som to mørke grøfter, som formentlig oprindeligt har ligget på hver sin side af et dige, der i dag er fuldstændig sløjfet. Skellet kan være fra udskiftningen og dermed restrukturering af området sidst i 1700-tallet. Det er dog ikke at betragte som et væsentligt fortidsminde, men var dog en pudsig sidegevinst ved udgravningen.

Udgravningen og resultater

Ved udgravning af bebyggelser som denne, graves mulden af større områder, indtil man når ned til den urørte undergrund. Her er det så muligt at se, hvor der på et eller andet tidspunkt er gravet længere ned end muldlaget, da der vil være en anderledes jordfyld, som vil aftegne sig som mørkere partier mod den lyse undergrund, der i dette tilfælde var gruset sand. Det kræver nok et trænet øje at se forskel på nyere huller og oldtidens huller, men når de står i et system og eksempelvis aftegner et langhus, er man ikke i tvivl. De erkendte anlæg (stolpehuller, grøfter etc.) bliver efterfølgende målt ind med GPS, og ud fra de registrerede data kan der laves grundplaner, som der i denne rapport er flere illustrerede eksempler på.

Figur 3: De opmålte udgravningsfelter og aktivitetsspor lagt ind over luftfoto.

Da den sydlige del af området var afrømmet i begyndelsen af februar 2011 kom der en periode med hård frost både nat og dag, hvilket gjorde, at det i ca. en måned frem ikke var muligt at grave videre her. Den resterende del blev afrømmet i mindre områder, således at det kunne registreres og udgraves samme dag, inden det nåede at fryse.

Ved udgravningerne blev der registreret en bebyggelse fra ældre jernalder. Hustomterne kunne ud fra fund dateres til tiden omkring Kristi fødsel, plus/minus 150 år. Bebyggelsen blev ikke undersøgt fuldstændigt, da dele af to hustomter fortsatte mod nordvest uden for undersø-

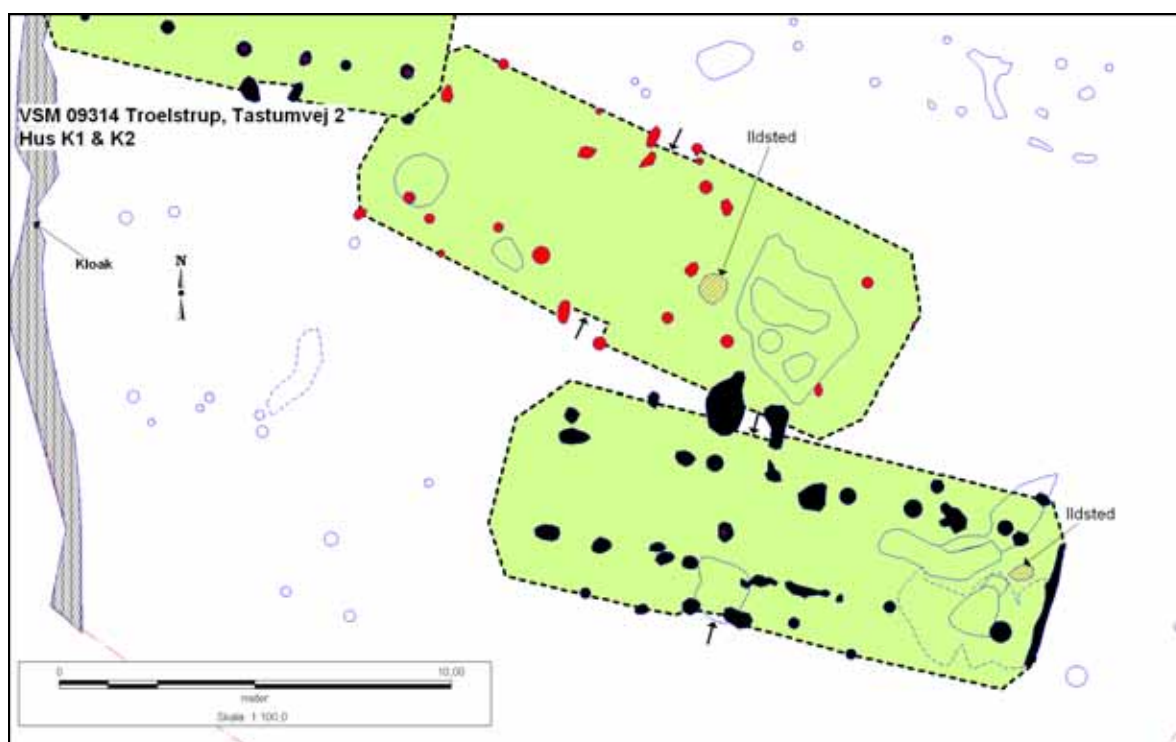
gelsesområdet. Formentlig har bebyggelsen fortsat i denne retning, men da området her er bebygget, kan jernalderbebyggelsens fulde udbredelse ikke endeligt fastslås.

Ud fra udgravningens resultater kan det dog konkluderes, at bebyggelsen har ligget på stedet i minimum to faser. Dette kan udledes af, at flere af hustomternes grundplaner overlapper (se figur 3), og dermed kan de ikke have stået samtidigt. Ud fra forsøg med genopførelse af jernalderhuse ved vi, at husene cirka har kunnet holde mellem 30 og 40 år. Dermed har der altså været en bebyggelse på stedet i minimum 60 år.

I alt blev der undersøgt 8 hustomter af langhuse. To af disse blev kun delvist undersøgt, da de fortsatte mod nordvest uden for det berørte område.

Alle var de af såkaldt treskibet type. Husene har været konstrueret med *to* rækker indre stolper, som har båret taget. Disse tagbærende stolper har delt huset op i tre ”skibe” på langs af huset. Denne treskibede byggeskik indførtes i begyndelsen af bronzealderen. Der har formentlig været stald i husenes østlige halvdel og beboelse i vest. Beboelse og stald har været adskilt af et indgangsrum midt i huset, hvor der har været indgange fra begge sider (markeret med pile på figur 4). Husene ved Troelstrup var mellem 9 og 15 m lange og alle ca. 5 m brede.

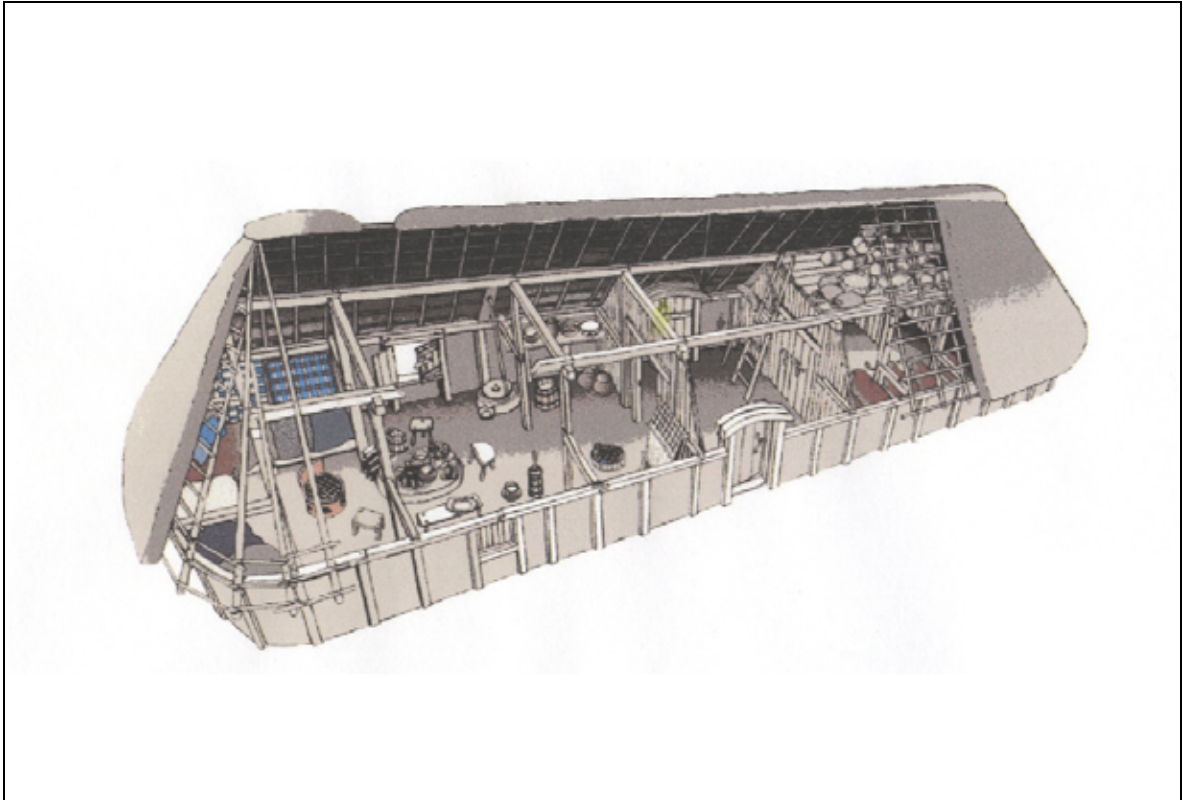
Der blev ikke fundet spor af hegn eller diger, som kunne have markeret/beskyttet den enkelte gård eller jernalderlandsbyen som helhed.

Figur 4: Plan over de to bedst bevarede hustomter på lokaliteten. I begge var der bevaret rester af kulturlag i den let neddybede staldende.

I de to hustomter, der er illustreret på figur 4, blev der registreret rester af ildsteder i stalden. At der findes ildsted i stalden er efterhånden et træk, der er observeret flere steder i bebyggelser fra førromersk jernalder (500 f.Kr. til ca. år 0). Således havde størstedelen af 24 undersøgte hustomter fra samme periode ved Løgstrup også ildsted i stalden. Det må altså have været nødvendigt at opvarme stalden i visse perioder af året.

I et indgangsstolpehul tilhørende hus K7 blev der fundet en del af en rødbrændt lerkappe, som formentlig har dækket et stenforet ildsted. Lerkappen, som ses på figur 6, har været magret med korn og halm for at fordele varmen jævnt, så den ikke revnede ved den høje varme fra bålet's gløder.

Figur 5: Sådan kan man forestille sig, at husene fra ældre jernalder ved Troelstrup har set ud: Stald i øst, et centralt indgangsrum og beboelse i vest. (Tegning: J. Andersen, Museum Sønderjylland, Arkæologi Haderslev. Efter Ethelberg et. al.).

Figur 6: Del af lerkappe fra ildsted fundet i indgangsstolpehul til hus K7. Lerkappen har været magret med korn og halm for at fordele varmen jævnt, så den ikke revnede.

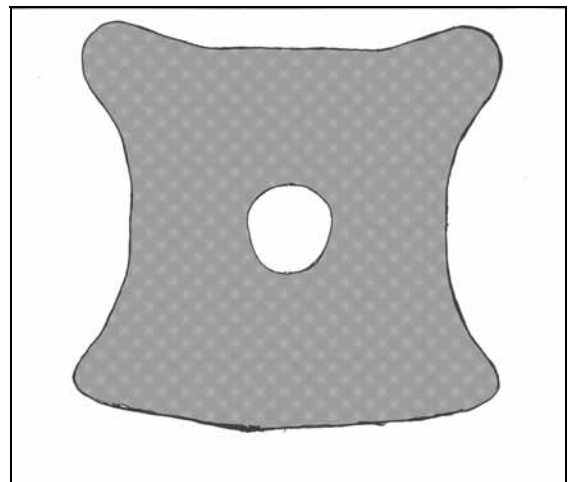
Figur 7: Tenvægt lavet af bunden et lerkar. Den blev fundet i et tagstolpehul i hus K1.

Kun i hus K7 blev der fundet rester af ildsted i husets vestlige beboelsesdel. Ved dette ildsted blev der fundet et stykke af en ildbuk (figur 7). Ildbukkene er typiske for denne periode af jernalderen. De har fungeret i par som holdere for kar og spid ved husets ildsted. Typisk har ildbukkene derfor været forsynet med huller gennem kroppen. Et andet træk er, at de har en flad bund eller fod, så man har kunnet opstille dem på selve ildstedet.

På figur 9 ses en stregtegning af, hvordan ildbukken formentlig har set ud i hel tilstand. Bunden har været ovalt udformet og hul indvendig. Toppen var noget smallere end bunden og var ikke hul som bunden.

Figur 8: Delvist bevaret ildbuk fundet ved ildstedet i hus K7.

Figur 9: Sådan har formen været på den fundne ildbuk i hel tilstand.

Fundet af en tenvægt (figur 7) i fylden af en af tagstolpehullene i hus K1 viser, at der er spundet garn og måske også vævet stof på jernalderbopladsen. Tenvægten er lavet af bunden af et lerkar, som vel var gået i stykker.

Om det var plantefibre eller uld de spandt, har vi desværre ikke nogen indikationer af. Fund af tekstiler viser, at man har benyttet begge typer af råmateriale i denne periode af oldtiden.

Troelstrup i et lokalt perspektiv

Undersøgelsen af jernalderbebyggelsen ved Troelstrup har først og fremmest overrasket ved sin placering i et lavtliggende tidligere vådområde. Oftest findes bebyggelser fra førromersk jernalder/ældre romersk jernalder på højere liggende, sandede områder ud mod engarealer som dette, man har således kunnet udnytte de frodige græsarealer i sommerhalvåret. Ved Troelstrup har man valgt at placere bebyggelsen helt ude i selve engområdet på en svag forhøjning.

Endvidere er bebyggelsen fra førromersk/ældre romersk jernalder den første, der er undersøgt fra denne periode i området omkring Stoholm. Derfor er undersøgelsen af bebyggelsen også en vigtig brik i billedet af udbredelsen af bebyggelser i det jyske område i denne periode.

Tak til Viborg kommune for det gode samarbejde i forbindelse med udgravningen.

Relevant litteratur

Jørgen Jensen 2003: *Danmarks Oldtid: Ældre jernalder 500 f.Kr. – 400 e.Kr.*

Ethelberg, Per; Nis Hardt, Bjørn Poulsen & Anne Birgitte Sørensen 2003: *Det sønderjyske landbrugs historie: jernalder, vikingetid og middelalder*. Haderslev.

Diverse oplysninger:

Viborg Stiftsmuseums j. nr.:	VSM 09314
Lokalitet:	Troelstrup
Sogn, herred og amt:	Feldingbjerg sogn, Fjends herred, Viborg amt
Dansk Kulturhistorisk Centralregister:	130103-132
Kulturarvsstyrelsens j. nr.:	2010-7.24.02/VSM-0015
Bygherre:	Viborg kommune
Areal:	Ca. 0,5 ha.
Rendegravemaskine fra:	Vestermarkens maskinstation
Deltagere i udgravningen:	Mikkel Kiildsen, arkæolog (daglig leder) Sanne Boddum, arkæolog Bente Grundvad Nielsen, arkæolog Ida W. Hansen, studerende

Dokumentationsmaterialet bestående af beretning, tegninger, fund, fotos m.v. opbevares på Viborg Stiftsmuseum, Hjultorvet 4, 8800 Viborg.

Undersøgelsen er betalt af bygherren, Kulturarvsstyrelsen og Viborg Stiftsmuseum

Om bygherrerapporter

Når der er foretaget en arkæologisk udgravning, der er helt eller delvist finansieret af en privat eller offentlig bygherre, skal der udarbejdes en særskilt rapport til bygherren. Bygherrerapporten skal være almindeligt tilgængelig, præsentere udgravningens resultater og sætte dem i sammenhæng med det omgivende landskabs kulturhistorie.¹

Viborg Stiftsmuseum har besluttet at udgive museets bygherrerapporter i en fortløbende serie. Ældre numre kan købes for 20 kr. (medmindre andet er anført) ved henvendelse til museet.

Liste over Viborg Stiftsmuseums bygherrerapporter

1. Båndruplund – en boplads fra bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2004.
2. Nordentofte, Skals – en boplads fra sen yngre stenalder, bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
3. Brokbakken – en samlingsplads fra bronzealder og en gravplads fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
4. Lynderup SV – et aktivitetsområde fra sen yngre stenalder og bronzealder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2006.
5. Teglværksvej – en boplads fra ældre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2005.
6. Klejtrup Syd – en boplads fra sen yngre stenalder / tidlig ældre bronzealder. Marianne Høyem Andreasen. 2005.
7. Krogen, Aidt. Under udarbejdelse.
8. Højvangen, Ørum. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
9. Stenshede – en gravhøj og andre fund fra yngre stenalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2006
10. Ørum Sportsplads – et aktivitetsområde fra ældre jernalder. Mikael H. Nielsen. 2005
11. Sundstrup Øst – en boplads fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen. 2006.
12. Ettrupvej, Fjelsø – to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2006.
13. Løvel Syd - bebyggelse spor fra yngre bronzealder og ældre germansk jernalder. Malene R. Beck & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2006.
14. Skaldehøj og Arildsvej - to bopladser fra førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. Under udarbejdelse.
15. Liseborg- et forsvarsværk fra tidlig førromersk jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen 2009.
16. Lindum syd – langhus fra middelalderen. Jesper Hjerminde. 2006.
17. Søhuset, Viborg - på kanten af middelalderbyen. Marianne Greve Iversen. 2006.
18. Formyre SØ - hustomt og grave fra sen ældre bronzealder - fladmarksgravpladser fra tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
19. Tindbækvej 25 - Gravhøj fra enkeltgravskultur. Martin Mikkelsen og Mikkel Kiildsen. 2007.
20. Langmosegård - en boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2007.
21. Løgstrup SØ - en boplads fra yngre jernalder - aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Sanne Boddum, Mikkel Kiildsen & Mikael H. Nielsen. 2007.
22. Viborg Vestermark - Bopladser fra bronzealderen. og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
23. Ridder Munks Vej - En gravplads m.m. fra stenalder, bronzealder og jernalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2007
24. Rødding SV - bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
25. Randrup Mølle – et langhus med forsænket østende fra yngre stenalder. Sidsel Wählin og Martin Mikkelsen. 2008.
26. Spangsdal II og Gl. Asmild. Gårdsanlæg fra Middelalder og nyere tid. Mette Klíngenberg og Lars Agersnap Larsen. 2010.
27. Bjerring Hede - en gravplads fra ældre jernalder - en boplad- og aktivitetsspor fra ældre jernalder. Asger V. Amundsen og Martin Mikkelsen 2008. Under udarbejdelse.
28. Liseborg Høje - boplad fra yngre bronzealder - begravelse i vognfading fra vikingetid. Elin Vanting & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
29. Stenshede Syd - Gravhøj fra enkeltgravskultur - bopladser fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Claus Sørensen og Martin Mikkelsen. 2009.
30. Hjortdalgård - en boplads fra ældre jernalder. Claus Frederik Sørensen og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009
31. Sønder Mose - en bebyggelse fra ældre bronzealder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
32. Rådmandshus – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder på Viborg Vestermark. Mikkel Kiildsen. 2009.
33. Højlund Spangsdal I – landsby fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2009.
34. Rugballegård – brandgrave og boplad fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.

¹ Kulturarvsstyrelsen: Retningslinjer for udformning af rapport til bygherre/anlægsmyndighed

35. Kokær Høj – bebyggelse fra jernalder. Mikkel Kiildsen. 2009.
36. Birgittelyst – boplads og aktivitetsområde fra yngre bronzealder og førromersk jernalder samt vejforløb fra historisk tid. Jakob Westermann og Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
37. Ørum Industrivej – boplads fra yngre bronzealder og førromersk jernalder. Elin Vanting. 2009.
38. Mølgård, Resen – boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen, Mikkel Kiildsen, Kamilla F. Terkildsen. 2009.
39. Iller – en bebyggelse fra yngre jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
40. Toftumvej, Mønsted. Jættestuetomt fra yngre stenalder samt boplads fra romersk jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2009.
41. Hulbækvej 31 – boplads og grave fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen. 2009.
42. Hørup – bebyggelsesspor fra ældre og yngre jernalder. Mikkel Kiildsen & Dorthe Kaldal Mikkelsen. 2009.
43. Tindbæk Hestehave – en boplads fra yngre stenalder samt en boplads og en urnegrav fra yngre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
44. Møllegård, Klejtrup – boplads fra sen yngre stenalder og bronzealder. Sanne Boddum. 2010.
45. Neder Hallum, Ravnstrup – bebyggelse og aktivitetsspor fra germansk jernalder og vikingetid. Mette Klingenberg. 2010.
46. Løgstrup Nord – bebyggelse fra yngre stenalder til førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. 2010.
47. Haugårdvej 17 – en bebyggelse fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
48. Ørndrup Vest – aktivitetsspor fra yngre stenalder og bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Sanne Boddum. 2010.
49. Skals Nord – en bebyggelse fra yngre bronzealder og/eller tidlig førromersk jernalder. Lars Agersnap Larsen. 2010.
50. Hestdalvej, Viborg Vestermark – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder. Mikkel Kiildsen. 2011.
51. Hjarbækvej – en lille samlingsplads fra yngre bronzealder. Lars Agersnap Larsen. 2011.
52. Tapdrup Vest – bebyggelse og aktivitetsområde fra ældre jernalder samt overpløjet gravhøj fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen 2011.
53. Troelstrup – bebyggelse fra ældre jernalder. Mikkel Kiildsen 2011.

Gengivet med tilladelse fra tidsskriftet SKALK